

Československo a Blízký východ v letech 1945 – 1989

Stručné shrnutí výsledků vědeckého projektu MZV RM 01/04/06

O co komunistické Československo na Blízkém východě usilovalo? Bez velké nadsázky můžeme říci, že po celou dobu jeho působení v arabském světě se mezi sebou svářily dva základní principy – jednak úsilí o politické pronikání, jednak snaha o rozvoj obchodu. Zbrojní dohoda s Egyptem v září 1955 nejprve slibovala učinit zadost oběma těmito tendencím. Brzy se však ukázalo, že skuteční iniciátoři této smlouvy – Sověti – se zajímají mnohem víc o expanzi svého velmocenského vlivu. Finanční přínos formálně československých (ve skutečnosti však z větší části sovětských) vojenských dodávek Násirovi byl výrazně redukován, když Moskva Egyptu a v ještě větší míře také Jemenu jednostranně poskytla výhodné slevy postihující i československý podíl na kontraktu. Teprve v dalších samostatných obchodech si Praha vyjednala výhodnější platební podmínky.

Prizmatem střetu mezi politickým a hospodářským zájmem můžeme také nahlížet československé vztahy ke komunistickým stranám v této oblasti. Československé vedení jim poskytovalo jistou materiální podporu, stipendia na vysokých školách a v některých případech – spíše však výjimečně – také možnost najít v Československu azyl a přežít zde období represí v jejich domovských zemích. Vztahy k arabským, kurdským a iránským komunistům však závisely také na československém poměru k vládám v jejich zemích. Spolupráce s Násirem pokračovala dál i v době, kdy egyptské komunisty systematicky pronásledoval. Československo neriskovalo své vztahy s Káhirou ani slovem na jejich obranu. Syrské levicové studenty však pražské vedení z Československu do egyptských věznic odmítlo odeslat, protože mu pozice dodavatele náhradních dílů k egyptským tankům přece jen propůjčovala jisté postavení. Funkcionáře Komunistické strany Alžírsko v Praze tolerovali jen potud, dokud nezačali provokovat vládnoucí Frontu národního osvobození, a stejně tak členové strany Tudeh se směli v Československu azylovat jen tak nenápadně, aby to nepoškodilo zakázky v obchodu se šáhovým režimem. Irácká vláda mohla v Československu nakupovat zbraně i po masakrech komunistů po baasistickém převratu v únoru 1963 – bez ohledu na československé styky s kurdskými představiteli. Po iráckých stížnostech byla v Praze uzavřena i pobočka exilového „Výboru na obranu práv iráckého lidu“. Obchodu s Nimajrím dalo po zpackaném pokusu o levičácký převrat v červenci 1971 československé vedení přednost před další podporou Súdánské komunistické strany. A co víc – od poloviny 70. let se sovětským a československým favoritem na Blízkém východě stal ropným bohatstvím vybavený antikomunista Kaddáfí a libyjské velení si z československého zbrojního průmyslu udělalo svůj osobní supermarket.

Neměli bychom se však domnívat, že Československo nikdy žádnou vlastní ambici politicky ovlivnit Blízký východ nemělo. Mezi diplomaty i příslušníky rozvědky bychom našli i ty, kteří se ještě v 60. letech domnívali, že československá přítomnost v arabských zemích skutečně povede k lepší budoucnosti jejich obyvatel. Čistky po sovětské okupaci nicméně jejich řady zredukovaly na minimum.

Existovala někdy opravdová systematická československá koncepce vztahů k arabskému světu? Patnáctého června 1965 se stostránkový dokument s tímto názvem na jednání předsednictva ÚV KSČ opravdu objevil – aby byl vzápětí stažen. Den před projednáváním totiž poslal šéf plánovacího úřadu Otakar Šimůnek ministru zahraničí Václavu Davidovi stížnost, že dokument obsahuje argumenty, „*kteří jsou přinejmenším sporné, jako např. požadavek zaměřit ekonomickou pomoc na dosažení politického efektu a politické hledisko považovat za prioritní.*“ Stejně jako v minulosti tak mělo stranické vedení i nadále rozhodovat v blízkovýchodních otázkách ad hoc, jednou pragmaticky ve prospěch vývozu, podruhé ideologicky v zájmu „vyšším“ (zpravidla sovětským). V krystalicky čisté podobě se obchod a politika znovu střetly například ve druhé

polovině 70. let, kdy se jindy zcela poslušnému normalizačnímu vedení nechtělo přijmout sovětský příkaz ukončit dodávky výzbroje Egyptu.

Je krajně obtížné identifikovat cíle československé politiky v lavině frázovitěho tlachání v pramenech z 80. let, které tak výrazně kontrastuje se stručným a v podstatě věcným jazykem dokumentů let šedesátých. Praxe poskytování mnohamiliónových úvěrů tam, kde byla jen malá nebo žádná naděje na jejich návratnost, jako by skoro sugerovala, že se v Husákově éře Československo vrátilo na začátek – k čistě politickým motivům. Ve skutečnosti však už tehdy stárnoucí komunističtí vůdci i v zahraniční politice k Blízkému východu zřejmě rezignovali na cokoli víc než jen tápavé udržování zdání statu quo.